

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ЛЬВІВСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ ІМЕНІ ІВАНА ФРАНКА
ЖЕШУВСЬКИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ЮРИДИЧНИЙ ФАКУЛЬТЕТ ЛЬВІВСЬКОГО
НАЦІОНАЛЬНОГО УНІВЕРСИТЕТУ ІМЕНІ ІВАНА ФРАНКА
КАФЕДРА ІСТОРІЇ ДЕРЖАВИ, ПРАВА ТА ПОЛІТИКО-ПРАВОВИХ УЧЕНЬ
ЛЬВІВСЬКОГО НАЦІОНАЛЬНОГО УНІВЕРСИТЕТУ ІМЕНІ ІВАНА ФРАНКА
ФАКУЛЬТЕТ ПРАВА І АДМІНІСТРАЦІЇ ЛОМЖИНСЬКОЇ АКАДЕМІЇ

ІДЕЯ ПРАВОВОЇ ДЕРЖАВИ В УКРАЇНСЬКІЙ ТА СВІТОВІЙ ПОЛІТИКО-ПРАВОВІЙ ДУМЦІ: ІСТОРІЯ І СУЧАСНІСТЬ

Збірник матеріалів
Міжнародної наукової конференції

14 травня 2026 р.

м. Львів

Львів — 2026

УДК 340.12:342.22(477)(091)(063)

М 42

Рекомендовано до друку кафедрою історії, держави та політико-правових учень юридичного факультету Львівського національного університету імені Івана Франка. Протокол № 11 від 01 травня 2026 р.

Матеріали друкуються в авторській редакції. Відповідальність за зміст публікацій, точність наведених фактів, інших відомостей покладено на авторів. Наведені авторами думки і висновки можуть не збігатися з точкою зору редакційної колегії.

М 42

Ідея правової держави в українській та світовій політико-правовій думці: історія і сучасність: збірник матеріалів Міжнародної наукової конференції (м. Львів, 14 травня 2026 р.) / І.Й. Бойко (голова редколегії), Ю.В. Олійник (відп. секр.). — Львів, 2026. — 328 с.

У збірнику представлено стислий виклад наукових статей, які доповідалися на Міжнародній науковій конференції «Ідея правової держави в українській та світовій політико-правовій думці: історія і сучасність».

Для науковців, аспірантів, студентів, усіх тих, хто цікавиться історією політико-правових вчень, держави та права.

УДК 340.12:342.22(477)(091)(063)

© Кафедра історії держави, права та політико-правових учень Львівського національного університету імені Івана Франка, 2026

Karol Adamczewski (Кароль Адамчевський)

PRAWO NARODÓW DO ISTNIENIA W POGLĄDACH PAWŁA WŁODKOWICA / ПРАВО НАРОДІВ НА ІСНУВАННЯ У ПОГЛЯДАХ ПАВЛА ВЛОДКОВИЧА **110**

Michał Lewandowski (Міхал Левандовський)

«CHCIELIŚMY LEPSZEJ POLSKI». TERESA ROMER O MISJI POLSKIEGO WYDZIAŁU PRAWA W OKSFORDZIE (1944-1947) / «МИ ХОТИЛИ КРАЩОЇ ПОЛЬЩІ». ТЕРЕЗА РОМЕР ПРО МІСІЮ ПОЛЬСЬКОГО ЮРИДИЧНОГО ФАКУЛЬТЕТУ В ОКСФОРДІ (1944-1947) **121**

Тематичний напрям 3:

УКРАЇНЬСЬКА ПОЛІТИКО-ПРАВОВА ДУМКА ТА ДЕРЖАВНИЦЬКІ КОНЦЕПЦІЇ

Євген Зозуля

ЕВОЛЮЦІЯ КОНЦЕПЦІЇ ПРАВОВОЇ ДЕРЖАВИ В УКРАЇНСЬКІЙ ПОЛІТИКО-ПРАВОВІЙ ДУМЦІ ХХ СТОЛІТТЯ: ВІД ІДЕЇ ДО ІНСТИТУЦІЙНОЇ МОДЕЛІ **123**

Наталія Єфремова

ІДЕЯ ПРАВОВОЇ ДЕРЖАВИ У ПРАЦІ ТЕОДОТА ГАЛІПА «ОСНОВНІ ПРАВА І ОБОВ'ЯЗКИ УКРАЇНСЬКИХ ГРОМАДЯН» **128**

Ольга Липитчук

БАТЬКО УКРАЇНСЬКОЇ НЕЗАЛЕЖНОСТІ. ЛЕВКО ЛУК'ЯНЕНКО..... **134**

Богдан Гутів

ДО ПИТАННЯ ПРО МІФ ЩОДО ПРЕЗИДЕНТСТВА М. ГРУШЕВСЬКОГО: ІСТОРИКО-ПРАВОВИЙ АНАЛІЗ **141**

Марко Мандрусяк

ІДЕЯ ПРАВОВОЇ ДЕРЖАВИ У ПОГЛЯДАХ ВОЛОДИМИРА СТАРОСОЛЬСЬКОГО..... **146**

Назар Пирій

ПОГЛЯДИ ЛЕВА РЕБЕТА ПРО СТАНОВЛЕННЯ ТА РОЗВИТОК ПРАВОВОЇ ДЕРЖАВИ **151**

ІДЕЯ ПРАВОВОЇ ДЕРЖАВИ У ПРАЦІ ТЕОДОТА ГАЛІПА «ОСНОВНІ ПРАВА І ОБОВ'ЯЗКИ УКРАЇНСЬКИХ ГРОМАДЯН»

Наталя Єфремова

*кандидат юридичних наук, доцент, доцент кафедри історії
держави і права Національного університету
«Одеська юридична академія»
e-mail: efremova_natalia1970@ukr.net
(Україна, м. Одеса)*

Дослідження теоретичних розробок українських правників першої чверті ХХ століття з питань правової держави зберігають свою цінність навіть сьогодні. Значне місце для розуміння цієї проблематики традиційно пов'язують з розробкою проєктів конституцій УНР, у яких часто пропонувались новаційні погляди та моделі розбудови держави нового типу. Їх розробка відбувалась у складні часи революційної боротьби українського народу за незалежність, коли уявлення про справедливість в праві часто використовували у контексті політичних експериментів.

На початку ХХ ст. своє бачення правової держави висловлював Б. Кістяківський, який хоч і не згадував про конституцію як про одну з найголовніших ознак правової держави, але вважав, що вона постає за умови високого рівня правосвідомості і наявності у народу розвиненого почуття політичної відповідальності. Його праця «На захист права (Інтелігенція і правосвідомість)» написана і видана у збірнику «Віхи» в 1909 р. [1], здобула значної популярності в Україні і вплинула на розвиток цієї ідеї у майбутніх розробках вітчизняних правників, наприклад у праці «Основні права і обов'язки українських громадян» Т.М. Галіпа (прибл. 1920 р. – Н. Є.)

Теодот Галіп народився в 1873 р. у с. Волока на Буковині в родині православного священика [2]. Він отримав юридичну освіту і до Першої світової війни працював адвокатом у Чернівцях, був одним з лідерів Української радикальної партії на Буко-

вині. Відомий як громадський, політичний діяч і адвокат він також працював редактором часописів «Громадянин» і «Січ» та депутатом Буковинського Сейму. Був членом Української Національної Ради у Станіславові, членом дипломатичної місії УНР в Римі. Написав декілька праць про звичаєве право на Закарпатті та декілька повістей і збірок. Одним з перших дослідників його правничої діяльності став професор Петро Стецюк, який ввів до наукового обігу перші відомості про існування чернетки «Основних прав і обов'язків українських громадян» [3].

У вступі до цієї праці Т. Галіп зазначив, що: «... законопроект написаний для сучасного моменту, в якому йде відбудовування українського державного життя, але тема задумана і передумана раніше. Окрім прийнятих у всіх ліберальних конституціях «прав людини» проект подає і ті категоричні вимоги соціальної і національної справедливості, які являються закріпленими на завжди здобутками нашого віку» [4].

Документ складається зі вступу, 8 розділів і 52 статей. Він має вигляд друкованої чернетки на дев'яти аркушах, текст викладено українською мовою [5]. Перше, що привертає увагу у документі це те, що всі статті фактично присвячені правовому становищу громадянина та людини у державі. Як член Української Національної Ради у Станіславові, юрист за фахом, Т. Галіп імовірно уважно спостерігав за процесом обговорення проекту конституції «другої» УНР у 1920 р., але він не був членом жодної з трьох урядових комісій з розробки конституції. Вірогідно автор готував цей документ як частину альтернативного проекту майбутньої Конституції УНР.

Торкаючись питання розвитку ідеї правової держави в Україні на початку ХХ століття, слід зазначити, що вона розвивалась досить активно, спираючись на праці як іноземних так і вітчизняних вчених, таких, наприклад, як Б. Кістяківський, С. Котляревський, О. Ейхельман, С. Шелухін, С. Баран та інші. Своє бачення цієї ідеї сформував і Т. Галіп у згаданій праці, і ми пропонуємо розглянути її більш детально.

Першій розділ цього документу має назву «Окрема особа» і має 7 статей, де автор здебільше розмістив перелік таких природних прав людини, як право на житло, приватну власність в межах України, недоторканості житла, тайни листування, свободи думки, слова і друку, право на інформацію (у вигляді свободи преси і заборони цензури) та право на подання прохань і скарг до урядових установ [4]. Однак саме у цьому розділі можна побачити дві суттєві вади. Це, по-перше – відсутність гарантії держави громадянину права на життя, честь і гідність та по-друге – відсутність гарантій забезпечення природних прав негромадянам України. На наш погляд, пояснення останнього слід шукати в традиціях конституційного права тогочасної УНР. Так, в Законі Про громадянство УНР, особи, які не визнали себе громадянами держави, повинні були поїхати з неї у продовж шести місяців [6, с. 5-6].

Другий розділ документу «Сімейний зв'язок» присвячений захисту інституту родини. У ньому автор зазначив, що здорова родина – підстава існування і приросту української нації (ст. 8). Материнство охоронялось державою, а позашлюбні діти урівнювались у правах з народженими у законному шлюбі. Такий активний захист інституту шлюбу у праці, на нашу думку, з'явився не випадково, бо саме у 1919 р., в Радянській Росії відбувались революційні експерименти щодо ліквідації цього інституту, який вважався рудиментарним засобом гноблення жінок, а принцип «комуни» повинен був забезпечити виховання дітей не батьками, а державою [7, с. 60].

Третій розділ «Зібрання і спілки», ст. 12 гарантував українським громадянам право на зібрання у мирний час без попереднього дозволу влади за умов, що учасники зібрань будуть незброєними. Цікаво що в Австро-Угорщині це право гарантувалось конституційним законом також ст. 12, але без пояснень. Їх передбачалось чітко визначити спеціальним законом у найближчий час.

Наступний четвертий розділ праці «Віра і церковні громади» також багато у чому збігається за змістом з названим до-

кументом Австро-Угорщини. Державою в обох випадках гарантувалась свобода віросповідання, принцип толерантності та не встановлювалась офіційна (державна) конфесія. Для прикладу нагадаємо, що у Тимчасових основних законах Української Держави за П. Скоропадського у 1918 р. разом із гарантією свободи віросповідання православна віра визначалась основною в державі. Отже, у праці Т. Галіпа, на наш погляд, було відображено досвід компромісного варіанту рішення релігійно-питання багатонаціональної Австро-Угорщини.

П'ятий розділ «Наука і школа» також подається автором у відповідній послідовності Конституційного закону 1867 р., але у значно більшому обсязі. Теодот Галіп зробив чіткий і недвозначний наголос на ступені важливості освітньо-виховної функції держави і статусу науки у неї. «Наука і навчання розвиваються вільно» – зазначалось у ст. 18. Шкільна освіта визначалась загальнообов'язковою і знаходилась під контролем держави та громадян.

Шостий розділ «Мова і народності» закріпив українську мову у статусі державної мови (ст. 27). При цьому державою гарантувалось право іншим народам України вживати та розвивати свою рідну мову. Таке право визначалось автором природним (ст. 26).

Досить ґрунтовним і передовим для свого часу вбачається сьомий розділ «Праця і господарське життя». На відміну від багатьох інших юристів Т. Галіп намагався закріпити право громадян на працю на рівні Основного закону. Слід сказати, що у 1919 р. питання про право на працю в УНР було дискусійним. Працю у ті часи розглядали переважно як обов'язок громадян ніж право.

У своїй праці Т. Галіп також намагався втілити ідею розбудови не тільки правової, а і соціальної держави дотримуючись принципу соціальної справедливості. На його думку «Господарське життя має бути упорядковане згідно з українським світоглядом так, щоб кожний громадянин міг уживати плоди своєї праці і щоб був забезпечений від злиднів на старість або на випа-

док нездатності до праці (ст. 30). Для охорони здоров'я і забезпечення робітників на старість і на випадок каліцтва чи нездатності до праці документом передбачалось видати окремі закони (ст. 35).

Приватний господар, який працював самостійно без залучення найманої праці сторонніх осіб захищався державою від конфіскації господарства, занепаду та непомірного обтяження податками (ст. 41). Це положення не втратило своєї актуальності і сьогодні. Громадська служба і службовці охоронялись законом (ст. 43). Досить актуальною на наш погляд вбачається стаття 44 документу: «Урядовці служать загалові, а не партії, і без законної причини не вільно відправляти урядовця прийнятого на службу в належнім порядку». Права та обов'язків службовців передбачалось визначити в окремому законі.

В останньому, восьмому розділі «Спільні права і обов'язки» закріплювався принцип рівності усіх громадян держави в своїх правах незалежно від статі, віку, майнового цензу чи віросповідання. Згідно статті 49 всі громадяни України були зобов'язані служити на користь держави і громади, сплачувати податки, нести військову службу і підкорятись законам.

Нестандартним для тогочасних традицій тут вбачається загальний військовий обов'язок, який зазвичай передбачався лише для чоловіків.

Отже на підставі проведеного аналізу праці Т. Галіпа «Основні права і обов'язки українських громадян можна зробити наступні висновки: у розглянутій роботі він імовірно використовував напрацювання німецьких, австрійських та вітчизняних юристів-конституціоналістів кінця XIX – початку XX ст.; документ не містить розподілу прав громадян на блоки і пояснень про право та дієздатності громадян в державі; встановлюючи принцип рівності громадян у державі автор не відобразив в документі питання про правовий статус іноземців і осіб без громадянства; тільки у цьому документі та у приватному проєкті Основного закону УНР С. Барана для громадян України передбачалась обов'язкова початкова освіта; у цьому документі автор одним з перших

встановив державні гарантії права на працю громадянам України; підтримуючи ідею правової держави Т. Галіп відмовився від використання «трудового» принципу у справі визначення правового статусу громадян держави, але не зумів регламентувати відповідальність держави перед громадянином за нанесення йому шкоди.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Альчук М. П. Богдан Кістяківський. На захист права. *Проблеми філософії права*. 2006-2007. Том IV-V. С. 207-211.
2. Енциклопедія українознавства. Словникова частина (ЕУ-II). Париж, Нью-Йорк, 1955. Т. 1. С. 351-365.
3. Стецюк П.Б. Конституційний проект Теодота Галіпа «Основні права і обов'язки українських громадян» *Вісник Львівського університету. Серія юридична*. 2000. Вип. 35. С. 166-170.
4. ДІАВОВУ у м. Київ. Ф. 4465. Оп. 1. Спр. 447.
5. ДІАВОВУ у м. Києві. Ф. 4465. Оп. 1. Спр. 447 Арк. 1.
6. Права національних меншинств і громадян Української Народньої Республіки. Київ, 1918. 22 с.
7. Єфремова Н.В. Праця Теодота Галіпа «Основні права і обов'язки українських громадян» та її місце в історії української конституційно-правової думки. *Бюлетень Міністерства юстиції України*. Тези доповідей і виступів Міжн. Наук-практ. конф. «Український конституціоналізм від доби УНР-ЗУНР і Карпатської України до сучасності. Київ, 2009. №11(97). С.58-62.